

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9:351.74(477)

Барко Вадим Вадимович,
доктор психологічних наук, старший дослідник, провідний науковий
співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-3836-2627

УТОЧНЕННЯ ВАЛІДНОСТІ ПСИХОДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА

У статті зроблено спробу уточнення валідності відомого проєктивного Методу портретних виборів Л. Сонді (МПВ) на основі оцінки і вимірювання психофізіологічних реакцій особи. Розроблена оригінальна методика валідизації МПВ шляхом порівняння результатів класичного бланкового дослідження за цим методом з результатами наступного поліграфологічного опитування респондентів, яке супроводжувалось пред'явленням портретів. В ході дослідження отримала підтвердження авторська гіпотеза, відповідно до якої пред'явлення портретів МПВ викликає у респондентів емоційну психофізіологічну реакцію, яку можна зафіксувати за допомогою поліграфа, причому характер цієї реакції залежить від того, наскільки виражена в зображенні потреба є актуальною для особистості обстежуваного. Показано, що показники сили психофізіологічних реакцій, які виникають при пред'явленні портретів, позитивно корелюють з результатами бланкового обстеження тих самих респондентів з використанням МПВ. На основі аналізу коефіцієнтів кореляцій уточнено показники валідності Методу портретних виборів.

Ключові слова: валідність, метод портретних виборів, комп'ютерний поліграф, поліграфологічне опитування, психофізіологічна реакція, коефіцієнт кореляції.

Постановка проблеми. Проєктивним методам належить особливе місце в методичному забезпеченні сучасної психодіагностики. Багато хто із вітчизняних і зарубіжних психологів наголошують на важливості проєктивних методик для одержання цінної інформації про особистість, проникнення у сферу глибинних потреб і мотивів, розпізнавання нервово-психічних розладів. Спостерігається підвищення інтересу до застосування проєктивних методів в нашій країні, тести Роршаха, Сонді, Мюррея та інші все ширше використовуються психологами, проте в діяльності психологів системи МВС розглядувані техніки поки що не знайшли належного втілення. Традиційно у процесі професійно-психологічного відбору персоналу до системи МВС, психологічного моніторингу персоналу і призначенні керівників органів і підрозділів використовуються суб'єктивні опитувальники особистісних характеристик, різноманітні тести інтелекту;

© Barko Vadym V., 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).21](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).21)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravoohorona.com/>

серед проєктивних тестів частково застосовуються методики «Кольорових виборів» М. Люшера, «Незакінчені речення» В. Леві, «Мотиваційний тест» Г. Хекгаузена, деякі малюнкові тести тощо [1-4; 7-10]. Між тим, проєктивні методи мають низку переваг, у порівнянні з традиційними опитувальниками, у першу чергу, це пов'язано зі складністю для обстежуваного дати соціально схвалювану відповідь і можливістю для психолога проникнути у сферу неусвідомлюваного, отримати важливі психодіагностичні дані про базисні індивідуально-психологічні особливості працівника, які нерідко приховуються обстежуваним. Сьогодні проєктивні техніки психодіагностики посідають гідне місце серед множини експериментальних психологічних методів. Особливе місце серед них посідає Метод портретних виборів Л. Сонді (МПВ), який вирізняється оригінальністю стимульного матеріалу (портрети людей) і дозволяє оцінити ступінь прояву стійких професійно важливих якостей, соціальну спрямованість, особливості мотиваційної сфери, стиль пізнавальної діяльності і міжособистісного спілкування. Він також виявляє можливі латентні психічні відхилення, кримінальну передиспозицію. Унаслідок кількісного опрацювання можна отримати аналіз стану і особистості кандидата у вигляді опису індивідуально-типологічних якостей, виявити стресостійкість, морально-духовні якості, тенденції до зловживання алкоголем, готовність до суїциду або до агресивних реакцій тощо [3; 6]. Проте цей цінний метод в системі МВС застосовується недостатньо, часто його критикують за складність встановлення валідності зазначеного психодіагностичного інструмента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох публікаціях зазначається, що МПВ Сонді є ефективним методом психологічної діагностики завдяки таким його особливостям: він належить до групи проєктивних методів, які дозволяють отримати об'єктивну картину базисних, стрижньових індивідуально-психологічних властивостей особистості; тест дає змогу здійснити діагностику глибинних, прихованих властивостей особистості, зокрема потреб і мотивів; унеможливорює свідоме мотиваційне викривлення респондентом психодіагностичної інформації про себе в бажаному напрямі; містить невербальний стимульний матеріал, що дозволяє уникнути мовних проблем під час тестування респондентів [3; 6; 7–10].

На фотографіях зображені хворі, які страждають на виражену патологію ваблень і клінічні діагнози яких точно відомі. Хворі за кожним із восьми ваблень (потягів, факторів) зображені на восьми фотографіях. Таким чином, загальна кількість фотографій розділена порівну між факторами, носіями яких є зображені на фотографіях хворі. Результат за певним фактором визначається спільним вибором симпатичних і антипатичних портретів. Графічно окремі результати представляються у вигляді профілю ваблень. Усі профілі відрізняються один від одного. На багато тисяч профілів ваблень рідко можна зустріти два однакових. Сонді зазначає, що два профілі, які навіть кількісно були рівними, він отримав при обстеженні гомозиготних близнят, що є підтвердженням того, що ця методика дійсно засновується на генетичних реакціях. На початку століття колективом психологів була проведена робота щодо осучаснення тесту Сонді (Собчик, 2003). Для використання були запропоновані модифіковані варіанти портретів, а також результати і висновки останніх експериментів вітчизняних

і зарубіжних психологів. Остаточний тестовий апарат складається з 48 портретів, по вісім в шести серіях. У кожній серії представлені вісім імпульсивних факторів, причому кожному фактору відповідає один портрет. Отже, в тесті імпульсивні фактори представлені на шести фотографіях кожний. На початку двохтисячних років українськими науковцями проведено дослідження надійності і валідності МПВ на вибірці працівників органів внутрішніх справ, а згодом і поліцейських (Барко, 2002; 2018); результати виявились задовільними. Так, конкурентна валідність МПВ, оцінена на основі обчислення коефіцієнтів кореляції між шкалами цього тесту і шкалами Стандартизованого багатофакторного методу дослідження особистості (СМДО), а також шкалами Опитувальника великої п'ятірки (ОВП) охоплювала значення від 0,55 до 0,71; а показники ретестової надійності становили від 0,67 до 0,75 [3; 6].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є уточнення валідності МПВ шляхом порівняння результатів традиційного тестування респондентів з результатами їх психофізіологічного обстеження із застосуванням комп'ютерного поліграфа. Для досягнення мети вирішувались такі завдання: а) провести бланкове обстеження репрезентативної вибірки працівників МВС із застосуванням МПВ; б) здійснити обстеження цієї ж вибірки працівників із застосуванням комп'ютерного поліграфа для фіксації психофізіологічних реакцій обстежуваних на пред'явлені портрети; в) провести порівняння отриманих результатів і розрахунки коефіцієнтів кореляції між величиною психофізіологічних реакцій і кількістю виборів відповідних портретів, на цій основі встановити значення валідності МПВ.

Методи дослідження. Застосовувались теоретичні методи: аналіз літературних джерел, порівняння, узагальнення, систематизація; а також емпіричні: психодіагностичні (МПВ, Сонді), психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа (ПФДВП), математичної статистики (кореляційний аналіз). Вибірка дослідження становила 70 працівників системи МВС (науковці і науково-педагогічний склад) віком від 24 до 42 років, 35 осіб становили жінки.

Виклад основного матеріалу.

В основу дослідження була покладена гіпотеза, згідно з якою а) пред'явлення портретів МПВ має викликати у респондента емоційну психофізіологічну реакцію, яку можна зафіксувати за допомогою поліграфа, б) характер цієї реакції залежатиме від того, наскільки виражене в зображенні ваблення (потреба, фактор) є актуальним для особистості обстежуваного; в) показники вираженості (сили) психофізіологічних реакцій, які виникають при пред'явленні портретів, мають корелювати з результатами бланкового обстеження тих самих респондентів з використанням МПВ; г) на основі аналізу коефіцієнтів кореляцій можна уточнити показники валідності цього діагностичного методу.

Відповідно до першого поставленого завдання спочатку проводилось бланкове психодіагностичне обстеження за МПВ, яке полягало у виборі респондентом дванадцяти симпатичних і дванадцяти несимпатичних портретів із сорока восьми пред'явлених. Метою такого обстеження була діагностика імпульсивних уподобань та «Я»-функцій респондентів, які завдяки своїй епізодичній актуальності висувуються особою на

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

передній план. За результатами формулювався висновок про імпульсивні вибори і «Я»-функції тієї частини особистості, яка вважається неусвідомленою. Отриманий в першому обстеженні профіль називається «Профілем першого плану» (ППП).

Респондентам пропонувалась наступна інструкція: «Я пред'являтиму Вам шість серій по 8 фотографій у кожній. Роздивіться кожні вісім фотографій добре і дайте мені спочатку той портрет, який Вам здається більш симпатичним, а потім той, який займає друге місце за симпатичністю. Потім виберіть найнеприємніше для Вас зображення і ту фотографію, яка займає друге місце за антипатією. Такі самі вибори повторіть з кожною із наступних серій з восьми фотографій, які я Вам буду демонструвати». Результати експерименту протоколюються на бланках картотеки профілю, після чого починається вибір «другого заходу».

Для графічного представлення профілю виборів було підготовлено картки з надрукованими на них схемами профілів:

Зразок реєстраційного бланку (схеми) профілю виборів

h	s	e	hy	k	p	d	m

Позначення потреб (факторів, ваблень): h – сексуальна недиференційованість; s – садизм; e – епілептоїдні тенденції; k – кататонічні прояви; p – паранойальні тенденції; d – депресія; m – маніакальні прояви.

На кожному із портретів цифрою зазначений номер серії і записаний символ потреби (ваблення), якій портрет відповідає (наприклад, 1. s; 1. hy і т.д.). Якщо респондент під час відповіді вибирав певний портрет як симпатичний, ставився знак «+» на схемі профілю, якщо портрет вибирався як несимпатичний ставився знак «-» під відповідною літерою на схемі. Таким чином, в кінці обстеження на схемі профілю отримувалось 24 знаки: 12 плюсів і 12 мінусів.

Згідно з методикою застосування МПВ розрізнялись три форми реакцій вибору: 1. Нульові реакції вибору – коли респондент не вибирає жодного разу портрет певного коду із пред'явлених у 6 серіях, або вибирає лише один (як симпатичний чи несимпатичний). 2. Повні реакції вибору – респондент вибирає чотири і більше разів портрет, який належить до конкретного фактору (як симпатичний чи несимпатичний). Серед повних реакцій окремо вирізняють амбівалентні реакції – чотири і більше виборів, серед яких два і більше з протилежними знаками; позитивні реакції – чотири і більше виборів, але кількість негативних серед них – не більше одного; негативні реакції – чотири і більше виборів, але кількість позитивних серед них – не більше одного; 3. Середні реакції вибору – портрет, який належить до певного фактору,

© Barko Vadym V., 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).21](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).21)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhrona.com/>

вибирається два чи три рази (як симпатичний або несимпатичний).

Згідно з теоретичною концепцією МПВ Л. Сонді нульові реакції свідчать про те, що дана потреба (фактор) є важливою для суб'єкта, але на момент тестування вона вже задоволена в певній формі. У деяких випадках нульова реакція може вказувати на конституціональну слабкість відповідного фактору у респондентів. Повна реакція свідчить про значну роль цієї потреби (фактору) для респондента. На відміну від нульової, у випадку повної реакції, ця потреба є нереалізованою (фрустрованою). Між нульовою і повною реакцією немає істотної різниці, є лише якісна. Сонді вважав, що йдеться про дві фази, які змінюють одна одну: максимального накопичення і розрядження імпульсивної потреби.

Позитивні вибори свідчать про те, що респондент задоволений цією тенденцією у собі і що реалізації потреби заважають лише зовнішні обставини, а людина лише чекає зручного моменту для задоволення цієї потреби. Негативні вибори говорять про те, що людина не задоволена відповідною тенденцією, заперечує її прояви в собі, реалізації цієї потреби перешкоджають внутрішньоособистісні заборони. На практиці часто зустрічаються три форми повних реакцій: позитивна повна реакція з високою напругою – обстежуваний обирає чотири, п'ять чи шість портретів одного фактору, причому усі – як симпатичні (+4, +5, +6); негативна повна реакція з високою напругою – обстежуваний вибирає чотири, п'ять чи шість портретів одного фактору, причому усі – як несимпатичні (-4, -5, -6); амбівалентна повна реакція з високою напругою – обстежуваний обирає чотири, п'ять, шість портретів одного фактору у варіантах: а) два чи три – як симпатичні, решта два чи три – як антипатичні (+2/-2; +2/-3; +3/-2; +3/-3); б) чотири – як симпатичні (антипатичні), два – у протилежному напрямі (+4/-2, +2/-4). При інтерпретації позитивних і негативних виборів за кожною потребою (фактором) МПВ враховувалось, що потреба (фактор) розщеплюється на дві протилежні тенденції, які позначаються знаками «+» і «-».

У дослідженнях В.І. Барка описані сприятливі і несприятливі для службової діяльності в системі МВС типи профілів [6]. Наприклад, встановлено, що сприятливими є такі типи:

Тип 1. Кількість виборів по кожному фактору дорівнює середньому показнику (2–3 вибори), причому позитивні і негативні зустрічаються разом у більшості факторів, нульові та повні реакції відсутні. Приклад профілю:

++	+	++	+	+	++	+++	
h	s	e	hy	k	p	d	m
-	--	-	--	--	-	---	

Тип 2. У виборах зустрічаються повні і нульові реакції, але їх сумарна кількість у профілі не перевищує чотирьох, а кількість плюсів і мінусів при повних реакціях по кожному фактору не перевищує чотирьох. Приклад:

+	+	+++	++		++	+	++
h	s	e	hy	k	p	d	m
--	---		--		-	--	--

Тип 3. У виборах зустрічаються повні і нульові реакції, їх сумарна кількість не перевищує п'яти, причому кількість плюсів і мінусів при повних реакціях по кожному фактору становить чотири або п'ять (останнє значення не більше ніж у двох випадках на профіль). Приклад:

+	++	++	+	+		+	++++
h	s	e	hy	k	p	d	m

Тип 4. У виборах зустрічаються повні і нульові реакції, але їх сумарна кількість на профіль не перевищує п'яти, причому кількість плюсів і мінусів при повних виборах становить чотири, п'ять (в одному випадку) і шість (в одному випадку). Приклад:

+	+++		+++	+	+		+++
h	s	e	hy	k	p	d	m

Несприятливими для діяльності в системі МВС є такі типи:

Тип 5. Кількість повних і нульових реакцій перевищує п'ять, наприклад:

+	+++		+++		++++		+
h	s	e	hy	k	p	d	m

Тип 6. Кількість повних і нульових реакцій не перевищує п'яти, але зафіксовано:

6 а) більше двох повних реакцій з кількістю плюсів і мінусів при виборах, яка становить 5, наприклад:

+	++++			++++		++	+
h	s	e	hy	k	p	d	m

6 б) більше однієї повної реакції з кількістю плюсів і мінусів, яка становить 6:

+	+	++++				+++++	+
h	s	e	hy	k	p	d	m

Найбільш придатними до службової діяльності вважаються особи, які продемонстрували перший тип сприятливого профілю, дещо менш придатними – ті, які виявили другий тип, ще менш придатними – особи з третім і четвертим типом. Однак усі чотири описані типи сприятливих профілів дозволяють вважати, що цей респондент має структуру потреб і мотивів, яка позитивно впливає на успіх діяльності в МВС.

Також дослідження В.І. Барка підтвердили, що індивідуально-особистісні властивості, діагностовані за допомогою Індивідуально-типологічного опитувальника (ІТО) виявили значущі кореляційні зв'язки з негативними і позитивними реакціями за факторами Сонді. Наведемо перелік особистісних рис і факторів, які позитивно корелюють між собою: тривожність з фактором e+ і k-; сенситивність з h+; інтровертованість з k-; песимістичність з d- і k-; ригідність з p-; агресивність з e- і s+; спонтанність з p+; екстравертованість з d+ і m+; оптимістичність з d+; емотивність

з $hy+$. Рівень кореляції виявляється вищим за тими показниками, які відображають глобальні тенденції: екстраверсія–інтроверсія, тривожність–агресивність, лабільність–інертність, сенситивність–спонтанність, отримані коефіцієнти кореляції зафіксовано в інтервалі 0,56 – 0,80 [6].

Відповідно до наступного, другого завдання дослідження, проводилось обстеження цієї ж вибірки працівників із одночасним застосуванням МПВ і комп'ютерного поліграфа. Таке обстеження здійснювалось одразу після першого і здійснювалось шляхом фіксації психофізіологічних реакцій обстежуваних, які виникали після пред'явлення портретів. Респонденти мали на собі прикріплені датчики вітчизняного поліграфа «Рубікон», після чого їм послідовно демонструвались портрети з серій МПВ.

Перед обстеженням проводилась передтестова бесіда, під час якої респондентам надавалась така інструкція: «Вам будуть задані декілька запитань, на кожне з яких Ви маєте відповісти «Так», або «Ні». Потім буде демонструватись низка портретів по вісім у кожній із шести серій. Вам потрібно уважно подивитись на кожний і упродовж 10-15 секунд відповісти позитивно на запитання: «Ви добре роздивились цей портрет?» Далі, відповідно до вимог проведення передтестової бесіди, запитання обговорювались з обстежуваним.

Структура (формат) поліграфологічного опитування виглядав таким чином:

Опитування А. Пред'явлення першої серії портретів

1 запитання. Ви зараз сидите в кріслі? (Нейтральне).

2 запитання. Ви згодні правдиво відповідати на поставлені мною запитання (Жертовне).

3. Ваше ім'я Олександр? (Нейтральне).

4. Ви добре роздивились цей портрет? (Демонструється перший портрет).

5. Ви добре роздивились цей портрет? (Демонструється другий);

6. ... 7. ... 8. 9. 10. ...

11. Ви добре роздивились цей портрет? (Демонструється останній, восьмий у даній серії портрет).

Далі відбувалось з пред'явленням другої серії портретів (опитування Б), третьої (опитування В), четвертої (опитування Г), п'ятої (Д) і шостої (Є). Кожного разу тест починався з нейтрального запитання, за яким слідувало жертовне і ще одне нейтральне. При кожній відповіді з підключеними давачами поліграфа відбувалась реєстрація психофізіологічних реакцій обстежуваного за основними трьома каналами (канал верхнього й нижнього дихання, канал гальванічної реакції шкіри; кардіоканал).

Психофізіологічні реакції, отримані при демонстрації портретів, порівнювались з реакціями, які виявлені при відповіді на третє (нейтральне) запитання (відповідь на це запитання, зазвичай, не супроводжується значущими фізіологічними змінами, в даному випадку це нейтральне питання відіграло роль запитання порівняння). Отримані поліграми респондентів потім аналізувались з використанням 3-бальної шкали: 0 балів – психофізіологічна реакція при демонстрації портрета не спостерігається (відсутня) або фіксується незначна психофізіологічна реакція, 1 бал – фіксується сильна психофізіологічна реакція, 2 бали – фіксується дуже сильна реакція.

Наприклад, респондент у бланковому варіанті відповідей продемонстрував такий профіль:

+	+++		+++		++++		+
h	s	e	hy	k	p	d	m
—	—	—	—	—	—	—	—

Як бачимо, за чотирма факторами (s, hy; p і m) отримано повні реакції вибору, за двома факторами (k і d – нульові). Фрустрованими є чотири потреби (ваблення) – s, hy, p, m; відредагованими (реалізованими) – дві – k і d, отже, для цієї особи актуальними є шість неусвідомлюваних потреб (несприятливий для служби в системі МВС тип профілю).

Цей же респондент при наступному поліграфологічному обстеженні продемонстрував такі психофізіологічні реакції (на схемі нижче представлені середні значення психофізіологічних реакцій за кожним з восьми факторів за результатами шести послідовних опитувань (в балах за трибальною порядковою шкалою), а також кількість виборів кожного портрета при попередньому бланковому обстеженні):

h	s	e	hy	k	p	d	m
2 вибори	4 вибори	2 вибори	4 вибори	1 вибір	5 виборів	1 вибір	5 виборів
0,84	1,72	0,75	1,70	0,45	1,80	0,40	1,85

Задля вирішення третього завдання дослідження встановлювались кореляційні зв'язки між кількістю виборів портретів і значенням психофізіологічних реакцій. Встановлено, що кількість виборів портрета (як симпатичного, чи навпаки, несимпатичного) тісно пов'язана зі значенням психофізіологічних реакцій респондента. Підмічено закономірність, згідно з якою чим більше бланкових виборів робив обстежуваний, тим більшою була величина психофізіологічної реакції, отриманої за допомогою поліграфа. Подібна закономірність простежувалась у переважній більшості обстежених (близько 80%), значення коефіцієнтів кореляції між кількістю виборів і величиною психофізіологічної реакції фіксувались в інтервалі від 0,69 до 0,82 (середнє значення становить 0,77). Отримані значення приблизно узгоджуються з результатами досліджень інших науковців і можуть вважатися показниками конкурентної валідності МПВ [4; 6].

Порівняння особливостей психофізіологічних реакцій, отриманих з використанням поліграфа, з результатами бланкового етапу дослідження, дозволило зробити низку проміжних висновків:

А) Пред'явлення респондентам портретів призводило до появи трьох типів психофізіологічних реакцій: а) дуже сильних, б) сильних, в) слабких і нульових (коли реакція відсутня).

Б) Дуже сильні психофізіологічні реакції (середні значення – від 1,4 до 2,0 балів) зафіксовані у 59 осіб (84% опитаних). Такі реакції (в 78% випадків) супроводжували відповіді на пред'явлення портретів, які при бланковому варіанті обстеження отримували повні реакції вибору. Як відомо, повні реакції (4-6 виборів портрета одного символічного позначення (h; s; e і т. д.) є свідченням того, що ця потреба (ваблення,

потяг, тенденція) є вельми важливою для особи і нереалізованою (фрустрованою); проте в разі негативного вибору (портрет не подобається) – це означає заперечення, внутрішнє несхвалення певної потреби, в разі позитивного (портрет подобається) – це означає внутрішнє схвалення в собі такої тенденції. Отже, дуже сильна психофізіологічна реакція супроводжує пред'явлення тих портретів, які несуть на собі відбиток дуже важливої для індивіда потреби (ваблення) і таким чином викликають емоційний відгук (психологічний стрес).

В) Сильні психофізіологічні реакції (від 0,7 до 1,3 балів) зафіксовано у 54 осіб (77% респондентів), які при відповідях на пред'явлення портретів при бланковому обстеженні переважно (в 70% випадків) отримали середні реакції вибору, тобто 2-3 вибори – позитивного, якщо подобається, чи негативного, якщо не подобається – портрета одного символічного позначення. Такий інтервал означає певний «коридор норми», коли потреба наявна, але не є для індивіда вкрай важливою чи актуальною (Барко, 2002). Середній рівень психофізіологічних реакцій у відповідь на пред'явлення портрета підтверджує зазначену теоретичну концепцію автора цього методу.

Г) Слабкі психофізіологічні реакції або і їх відсутність (від 0 до 0,6 балів) були зафіксовані у 52 осіб (74%), які при бланковому обстеженні переважно (68% випадків) отримали нульові реакції вибору (жодного або 1 вибір портрета одного символічного позначення). Нульова реакція згідно з теоретичною концепцією Сонді означає, що потреба є дуже важливою для респондента, проте на момент обстеження вона є задоволеною (відредагованою, реалізованою). Отримані дані також підтверджують цю ідею, адже відсутність чи слабкість психофізіологічного реагування на стимул означає відсутність емоційного відгуку (стресу) і малу значущість стимулу для особи. Проте в разі незадоволення потреби, у подальшому нульова реакція може перетворитися на повну, позаяк не існує докорінної різниці між повними і нульовими виборами, це різні фази (стани) однієї і тієї ж потреби – від її реалізації (відреагування) до фрустрації (Барко, 2002).

У таблиці 1 представлені кількісні співвідношення респондентів залежно від типів вибору портретів і характеру отриманих при цьому психофізіологічних реакцій.

Таблиця 1

**Частка осіб з різними типами виборів і характером
психофізіологічних реакцій (%)**

Тип вибору і кількість виборів	Сила реакції (бали)		
	Відсутня або слабка (0-1,5) (74% обстежених)	Сильна (1,5-2,2) (77% обстежених)	Дуже сильна (2,3-3) (84% обстежених)
Повний (4-6)	-	5	78
Середній (2-3)	6	70	6
Нульовий (0-1)	68	2	-

Як видно з таблиці, дуже сильні психофізіологічні реакції найчастіше супроводжують варіанти повного вибору (у 78% обстежених), рідше вони супроводжують варіанти середнього вибору (у 6%) і зовсім не пов'язані з варіантами нульового. Сильні реакції переважно супроводжують варіанти середнього вибору (їх зафіксовано у 70% респондентів), рідко вони супроводжують повний і нульові вибори (5% і 2% відповідно). Слабкі реакції найчастіше виникають при нульових варіантах вибору (у 68% респондентів), рідко вони мають місце при середніх (6%) і зовсім відсутні при повних виборах.

Отже, найбільший емоційний стрес виникає в разі відображення в портреті актуальної і нереалізованої для респондента потреби; середній рівень стресу пов'язаний з «нормальним» для психіки обстежуваного представленням потреби в портреті, і найменший рівень стресу має місце в разі відображення в портреті вже реалізованої для індивіда потреби.

Висновки. Таким чином, проведено уточнення валідності МПВ методом порівняння результатів традиційного бланкового тестування респондентів за методом МПВ з результатами їх психофізіологічного обстеження із застосуванням комп'ютерного поліграфа. Поставлені у статті завдання вирішені, також отримала підтвердження гіпотеза, згідно з якою пред'явлення портретів МПВ викликає у респондентів емоційну психофізіологічну реакцію, яку можна зафіксувати за допомогою поліграфа, причому характер цієї реакції залежить від того, наскільки виражена в прихованому вигляді в зображенні потреба (ваблення, потяг) є актуальною для особистості обстежуваного. Також встановлено, що показники вираженості психофізіологічних реакцій, які виникають при пред'явленні портретів, позитивно корелюють з результатами бланкового обстеження тих самих респондентів з використанням МПВ. На основі аналізу коефіцієнтів кореляцій уточнено показники валідності Методу портретних виборів. Значення коефіцієнтів кореляції між кількістю виборів портрета певної серії і величиною психофізіологічної реакції становили від 0,69 до 0,82; середнє значення коефіцієнту кореляції становить 0,77. Це значення можна вважати показником конкурентної валідності тесту МПВ (за критерієм сили психофізіологічних реакцій), воно відповідає прийнятним у психодіагностичній науці вимогам і узгоджується з результатами досліджень інших науковців. Очевидно, що запропонований підхід до валідації психологічних тестів має право на існування. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у пошуку методології і методики визначення валідності інших психодіагностичних методик на основі пошуку об'єктивних критеріїв для їх порівняння з отриманими при психологічному тестуванні результатами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барко В.В. Методи дослідження індивідуально-особистісних властивостей працівників Національної поліції України: монографія. Харків: Факт, 2024. 380 с.
2. Барко В.В., Барко В.І., Мойсєєва О.Є. Визначення рівня психологічної готовності поліцейських до службової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 4 (68). 5–23. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-22-68-4-16-28>.
3. Остапович В.П., Барко В.І., Барко В.В. Використання адаптованих зарубіжних

© Barko Vadym V., 2024

психодіагностичних методик у Національній поліції України: психологічний практикум / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.О. Криволапчука. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 264 с. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Psykholohichnyy_praktykum.pdf?fbclid=IwAR2ZfRPQ42sr7dAIpu2HEWg7lI0DJ6TI9k2ofs7zhhe3bA8uQlog4rHtU-0 (дата звернення: 11.05.2023).

4. Барко В.В., Барко В.І. Психологічне вивчення індивідуальних особливостей працівників Національної поліції України з використанням адаптованого зарубіжного психодіагностичного інструментарію: монографія / за заг. ред. д-ра психол. наук, професора О.О. Євдокімової. Харків: Факт, 2022. 272 с

5. Барко В.В. Барко В.І. Психологічні особливості застосування поліграфологічних методик запитань порівняння: теорія і практика досліджень. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. Вип. 3 (79). С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-24-79-3-7-16>

6. Барко В.І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): монографія. Київ: Ніка-Центр, 2002. 448 с.

7. Costa, P.T., McCrae, R.R., & Kay, G.G. Persons, places, and personality: Career assessment using the revised NEO Personality Inventory. *Journals of Career Assessment*. 1995. 3. P. 123–139.

8. Cochraine, R.E., Tett, R., Vandecreek, L. Psychological Testing and the Selection of Police Officers. *A National Survey Criminal Justice and Behavior*. 2003. 30(5). P. 511–537. URL: <https://www.researchgate.net/publication/247743668> (дата звернення: 02.07.2024).

9. Dunnette, M.D., Borman, W.C. Personnel Selection and Classification Systems. *Annual Review of Psychology*. 1979. 1 (30). P. 477–525.

10. Barrett, G.V., Miguel, R.F., Hurd, J.M., Lueke, S.B., Tan, J.A. Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. *Public Personnel Management*. 2003. 4 (32). P. 360–377.

REFERENCES

1. Barko, V.V. (2024). Metody doslidzhennia indyvidualno-osobystisnykh vlastyvostei pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy: monohrafiia. “Methods of researching individual and personal properties of employees of the National Police of Ukraine”: monograph. Kharkiv: Fakt. 380 p. [in Ukrainian].

2. Barko, V.V., Barko, V.I., Ostapovych V.P. and Moiseieva, O.Ye. (2022). Vyznachennia rivnia psykholohichnoi hotovnosti politseiskykh do sluzhbovoi diialnosti. “Determining the level of psychological readiness of police officers for official activities”. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 4 (68), 5-23. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-22-68-4-16-28> [in Ukrainian].

3. Vykorystannia adaptovanykh zarubizhnykh psykholohichnykh metodykh u Natsionalnii politsii Ukrainy: psykholohichnyi praktykum (2022). “The use of adapted foreign psychodiagnostic methods in the National Police of Ukraine”: psychological workshop / edited by Dr. of Juridical Sciences, Prof. V.O. Kryvolapchuk. Kyiv: “Lyudmila Publishing House”. 264 p. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Psykholohichnyy_praktykum.pdf?fbclid=IwAR2ZfRPQ42sr7dAIpu2HEWg7lI0DJ6TI9k2ofs7zhhe3bA8uQlog4rHtU-0 (Date of Application: 11.05.2023) [in Ukrainian].

4. Barko, V.V., Barko, V.I. (2022). Psykholohichne vyvchennia indyvidualnykh osoblyvostei pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy z vykorystanniam adaptovanoho zarubizhnoho psykholohichnoho instrumentarii: monohrafiia. “Psychological study of individual characteristics of employees of the National Police of Ukraine using adapted foreign psychodiagnostic tools”: monograph / edited by Dr. Psychological Sciences, Professor O.O. Yevdokimova. Kharkiv: Fakt. 272 p. [in Ukrainian].

5. Barko, V.V., Barko, V.I. (2024). Psykholohichni osoblyvosti zastosuvannia polihrafologichnykh metodykh zapytan porivniannia: teoriia i praktyka doslidzhen. “Psychological features of the application of polygraph methods of comparison questions: theory and practice of research”. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 3 (79), 7-16. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-24-79-3-7-16> [in Ukrainian].

© Barko Vadym V., 2024

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

6. Barko, V.I. (2002). Profesiyni vidbir kadriv do orhaniv vnutrishnikh sprav (psykholohichnyi aspekt): monohrafiia. "Professional selection of personnel for internal affairs bodies (psychological aspect)": monograph. Kyiv: Nika-Center. 448 p. [in Ukrainian].

7. Costa, P.T., McCrae, R.R., & Kay, G.G. (1995). Persons, places, and personality: Career assessment using the revised NEO Personality Inventory. *Journal of Career Assessment*, 3, 123-139 [in English].

8. Cochaine, R.E., Tett, R. and Vandecreek, L. (2003). Psychological Testing and the Selection of Police Officers. *A National Survey Criminal Justice and Behavior*, 30(5), 511-537. URL: <https://www.researchgate.net/publication/247743668>. (Date of Application: 02.07.2024) [in English].

9. Dunnette, M.D., Borman, W.C. (1979). Personnel Selection and Classification Systems. *Annual Review of Psychology*, 1 (30), 477-525 [in English].

10. Barrett, G.V., Miguel, R.F., Hurd, J.M., Lueke, S.B. and Tan, J.A. (2003). Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. *Public Personnel Management*, 4 (32), 360-377 [in English].

UDC 159.9:351.74(477)

Barko Vadym V.,

Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher, Liading
Researcher of the State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-3836-2627

VALIDATING SPECIFICATION OF PSYCHODIAGNOSTIC TECHNIQUES USING THE POLYGRAPH

The article attempts to provide an explanation for the validity of L.N. Sondhi's well-known projective Method of Portrait Choices (MPC) on the basis of assessment and measurement of psychophysiological reactions of personality. The author have developed an original methodology for validating the MPC by comparing the results of a classical questionnaire survey using this method with the results of a subsequent polygraph survey of respondents, which was accompanied by the presentation of portraits. During the course of the study, we confirmed the author's hypothesis regarding the fact that the presentation of MPC portraits evokes an emotional psychophysiological reaction in respondents that can be recorded using a polygraph. The nature of this reaction depends on the extent to which the need (attraction) expressed in the image is relevant to the subject's personality. The findings demonstrate a positive correlation between the indicators of psychophysiological reactions elicited by the presentation of portraits and the results of a blank survey of the same respondents using the MPC. The correlation coefficients have been analysed, thus providing clarity on the Method of Portrait Choices' validity specifications. The range of the correlation coefficients between the number of portrait choices of each series and the psychophysiological reaction values is from 0.70 to 0.82. The mean value of the correlation coefficient is 0.77, which can be regarded as an indicator of the competitive validity of the MPC test (in accordance with the criterion of the strength of psychophysiological reactions). It fulfils the criteria accepted in psychodiagnostic science. The research has demonstrated that the most significant emotional distress arises when the portrait reflects an actual and unrealised need for the respondent; the

© Barko Vadym V., 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).21](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).21)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

average level of stress is associated with the “normal” representation of the need in the portrait for the subject’s psyche, and the lowest level of stress occurs when the portrait reflects a need that has already been realised for the individual. It is clear that the approach to validating psychological tests proposed by the author has proved its potential.

Keywords: validity, method of portrait choices, computer polygraph, polygraph examination, psychophysiological reaction, correlation coefficient.

Отримано 01.10.2024